

МЕТОДИЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ФЕНОМЕНА ТОРГІВЛІ ЖІНКАМИ

Серед актуальних проблем сучасних форм порушення прав людини все вагоміше місце займає проблема торгівлі жінками. За інформацією ООН, правозахисних організацій, правоохоронних органів, засобів масової інформації останнім часом це явище набирає великого розмаху. Особливо слід зазначити, що ця проблема все більше поширюється по регіонах України, охоплюючи не тільки індустриальні райони з доступом до кордону, але й аграрні райони. Саме тому практично половину всіх існуючих нині матеріалів про торгівлю людьми складають матеріали, присвячені торгівлі жінками. Торгівля жінками, підлітками і дітьми – вкрай гостра й емоційна проблема. Інформація ж з цього питання залишається частковою. Дотепер немає ключової інформації, такої як класифікація трафікерів і жертв, їхніх мотивацій [1 – 3]. Таким чином, слід зазначити певний недолік методичної бази в дослідженнях, спрямованих на вивчення феномена торгівлі з людьми як на Україні, так і в Європі в цілому. Це обумовлено цілою низкою причин:

- 1) недоліками національних статистичних даних про торгівлю людьми;
- 2) неузгодженістю методів збору інформації про масштаби торгівлі людьми;
- 3) латентністю процесу торгівлі людьми;
- 4) закритістю для вивчення діяльності багатьох інститутів, спрямованих на боротьбу з торгівлею людьми.

Так, незважаючи на постійне поліпшення і наявність статистики з міжнародної міграції в Європі за останні десять років, як і раніше, залишаються величезні прогалини в даних. Численні дослідники, а також організації вказували, зокрема, на ситуацію в Європі і пострадянських країнах, де застосовуються недостатньо надійні методи по збору даних і відсутня належна правова база. Це призводить до того, що офіційна статистика за тенденцією, стає доступною тільки втративши свою актуальність [4]. Статистику з легальної міграції, що має хоч якийсь ступінь вірогідності, дуже важко одержати навіть у країнах із чудовими статистичними джерелами і системами [5]. Цифри звичайно ґрунтуються на даних прикордонників або на судових доповідях, у результаті чого залишається незрозумілим, наскільки зазначені тенденції є відбитком методів збору, що змінюються, або ж реального потоку приїжданих осіб і нелегальних мігрантів. Спроби ж підрахувати дійсний рівень торгівлі людьми припускають використання оцінки, звичайно основаної на точці зору посадових осіб. Пов'язати ці дані з работоргівлею дуже важко.

Ці проблеми ускладнюються, коли потрібно оцінити, наскільки часто відбуваються випадки работоргівлі, тому що існують інші дані, які потрібно порівнювати з офіційними. Необхідно не тільки підрахувати кількість жінок, яких можуть використовувати работоргівці, а також як багато людей працюють будь-ким у злочинних організаціях, що займаються работоргівлею. Останнє – найбільш важке, оскільки багато працівників організацій, які втягнуті у работоргівлю, працюють віддалік від країн транзиту і місць призначення.

Ще однією проблемою є відсутність домовленості про те, що саме належить вимірювати. Таким чином, в основі будь-якого дослідження торгівлі людьми повинен лежати принцип науковості. Інтуїтивно ми можемо виявити дані про кількість рабів, але це припускає, що можливо визначити й організаційні та просторові параметри, у яких вони працюють.

Дискусії щодо наявності даних або, скоріше, їхньої відсутності в основному фокусуються на масштабах работоргівлі. Статистичні дані про характеристику рабів обмежені і майже без винятку добуваються шляхом спостережень.

У принципі, для праць, що пишуть про работоргівлю, природно скаржитися на відсутність статистичних даних і закликати до дослідження, щоб заповнити вакуум [6]. Дуже часто статистика, яку мають у своєму розпорядженні країни, де має місце работоргівля, збирається численними службами різноманітними шляхами й у різні часи. Вони використовують різноманітну термінологію, що призводить до неможливості порівняння статистичних даних навіть усередині країни, не кажучи вже про порівняння даних однієї країни й іншої. Відсутність цілісних статистичних даних характерно для вивчення феномена работоргівлі. В той же час у випадку, якщо статистика доступна, іноді невідомо, як вона отримана. Таке може бути і через те, що її отримано з конфіденційних джерел, звичайно оперативних [7].

Так, зовсім недавно було використано нову технологію, мета якої – прорахувати кількість нелегальних емігрантів між країнами Центральної, Східної Європи і Західної Європи [8]. Вчені, базуючись на затримках на кордоні і припущенні, що, принаймні, один із трьох іммігрантів, які намагалися перетнути кордон нелегально, був затриманий, одержали оцінку: 100 – 300 тисяч нелегальних іммігрантів з країн Центральної та Східної Європи в Західну Європу.

На додаток до цих даних відомо, що 4 – 5 тисяч работоргівців було схоплено поліцією в різних європейських державах у 1993 р. і 15 – 25 тисяч іммігрантів було затримано, будучи рабами, по 4 – 6 чоловік на кожного работоргівця. Ці цифри потім було використано, щоб порахувати фінансовий розмах бізнесу, припускаючи, що в середньому переїзд у Західну Європу коштує 2 000 доларів США і 5 000 доларів коштує переїзд у США. Виходячи з цього, можливо підрахувати, що злочинні синдикати з работоргівлі, які діють у Західній Європі, можуть одержувати десь від 100 млн. до 1 млрд. доларів США. Звідси, згідно з припущеннями дослідників, у світовому масштабі ця сума обчислюється від 5 до 7 мільярдів доларів.

Знаючи певних недоліків статистичної інформації як у розмірах, так і в термінах різноманітних типів бізнесу з работоргівлі, деякі дослідники стали посилалися на джерела місцевих спостережень. Дослідження, проведені у Великобританії, були основані на встановленні мінімальної кількості жінок-рабинь, втягнутих у секс-індустрію [8]. При цьому було використано поштові і телефонні спостереження 46 місцевих підрозділів поліції, а також розмови з інформаторами з метою отримання інформації про кількість зафіксованих випадків за останні 5 років. Кількість зафіксованих випадків у 1998 р. склала 71. У результаті, після обговорення зі співробітниками правоохоронних органів,

кількість зросла до 1 420 жінок-рабниць, яких доставляють у Великобританію щорічно.

Слід зазначити, що найбільш важкою проблемою є одержання доступу й інформації від жертв і трафікерів. Ті, хто порушив закон, дуже зацікавлені в тому, щоб бути недоступними. Якщо контакт відбувся, одержати від них інформацію (особливо якщо це особи, що з'їздили, на їхній погляд, вдало) дуже важко. Якщо інтерв'ювання проводиться в центрах допомоги жертвам торгівлі, то дані також можуть значно спотворюватися, тому що часто жертви брешуть і про себе, і про свої мотиви поїздки за кордон. Нерідко відбуваються випадки, коли «жертви» трафікінга самі є трафікерами і, особливо коли знаходяться в конфронтації з центрами реабілітації, вони просто відмовляються відповідати на питання. Набагато частіше такі люди є просто гвинтиками в машині торгівлі людьми і вони дійсно мають дуже обмежені знання. Пошук і опитування «великих босів» в організації є небезпечним і важким, і саме тому академічні дослідники частіше за все утримуються від таких спроб працівниками поліції.

Існуюча сьогодні інформація в основному є результатом праці декількох дослідницьких інституцій. Це різноманітні державні органи Європейського Союзу, неурядові організації, дослідницькі команди й одиничні дослідники. Значна кількість даних надходить з так званих «сірих джерел», тобто документальних джерел, що не проходили крізь комерційні канали публікації. Деяку кількість інформації здобуто й опубліковано засобами масової інформації (особливо газетами і телебаченням).

Біля 15% інформації, яка стосується торгівлі жінками, сьогодні здобуто Міжнародною організацією міграції. Це пов'язано, у першу чергу, з тим, що саме ця організація активно займається дослідженнями в цій сфері, проведенням семінарів, конференцій, виданням наукових і методичних посібників.

Підсумовуючи проведений огляд, можна відзначити, що один із головних засобів одержати реальні результати в дослідженні торгівлі людьми – це використання оптимального методу дослідження. Сьогодні різноманітні анонімні соціологічні опитування є одним із найефективніших наукових засобів виміру реального становища, структури і динаміки латентних процесів, а також для аналізу суспільної думки. Використання зазначених методів уможливило визначити кількісні і якісні характеристики, кореляційні залежності, зробити факторний аналіз феномена, який вивчається.

За допомогою соціологічних методів виміру (анкетування, проведення напівформалізованих інтерв'ю, фокус-груп) стає можливим вивчення механізму вербування, перевезення і збуту жінок закордонним замовникам. Для цього, на наш погляд, необхідно:

- розробити теоретичну і методологічну концепцію проблеми на базі аналізу й узагальнення юридичної і соціологічної літератури, розробити систему ключових термінів;
- описати «после» дослідження з метою пізнання реальних масштабів, структури і форм торгівлі жінками, а також чинників і умов, що детермінують це явище;

- розробити програму і методи масового опитування респондентів, що мають відношення до проблеми;
- розробити програму експертного опитування спеціалістів у сфері міграційних процесів (працівників органів внутрішніх справ, служби державної безпеки, юристів, працівників прикордонних служб, посольств іноземних держав в Україні, представників інших державних і недержавних установ);
- розробити програму і методи експертного інтерв'ю з «жертвами» торгівлі і потенційними «жертвами»;
- провести опитування респондентів за методиками, що зазначені вище, опрацювати отримані результати.

На основі отриманих результатів стає можливою розробка системи кількісних і якісних показників, а також механізму виявлення, фіксації й опису процесів торгівлі жінками, які б давали можливість об'єктивно відображати і контролювати цю проблему.

Список літератури: 1. Beare, M. E. *Illegal migration: personal tragedies, social problems, on national security treats* in Williams, P. (Ed.), *Illegal Immigration and Commercial Sex: The new slave trade*, Frank Cass, London: 11 – 41, 1999. 2. Торговля людьми: противодействие и защита прав женщин: Сб. материалов. К., 2000. 3. Запобігання торгівлі жінками: Навч. метод. Посібник Х., 2000. 4. *International Migration in Central and Eastern Europe at the threshold of the 21 century: new trends and emerging issues.* – 1998. 5. Delanney, D. and G. Tapinos, *The measure of the migration process in Europe*, vol. 1 and 2. Luxembourg, Eurostat., №7, 1998. 6. Hirsch, M. *Plan of action traffic in woman and forced prostitution*, concil of Europe, Strasbourg, 1999. 7. Loar, T. *Trafficking in woman: the need for international cooperation and multidisciplinary response*, 1997. 8. Kelly, L. and L. Reagan *Stopping traffick: an exploratory study of trafficking in woman for sexual exploitation in the UK. A report from the police and reducing crime unit.* University of North London Child and Woman Abuse Studies Unit, London.

Надійшла до редакції 10.02.02

А.А. БЕСЕДІН

СТАН І ДИНАМІКА ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ У ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Процес трансформації українського суспільства супроводжується виникненням безлічі соціальних проблем, які несуть загрозу процесам суспільного відтворення та розвитку. Ситуація перманентної нестабільності та змін принципів організації суспільного життя обумовлює послаблення соціального контролю, розбіжності в діяльності соціальних інститутів, посилює невизначеність соціального життя, збільшує ймовірність виникнення нових та поширення вже існуючих небажаних соціальних явищ. Таким соціальним феноменом і є підліткова злочинність. Для виявлення стану й основних тенденцій динаміки злочинності неповнолітніх було проведено аналіз статистичних даних, наданих відділом кримінальної міліції у справах неповнолітніх (ВКМСН) УВС МВС України в Харківській області.

Подібний аналіз дозволяє вирішити низку прикладних завдань:

- простежити на визначеному проміжку часу основні тенденції злочинності серед підлітків на території Харківської області;